

ВІДГУК
НА ДИСЕРТАЦІЮ
СТАРИНСЬКОЇ ОЛЕНИ ВІТАЛІЇВНИ
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ
ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

представлену на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Актуальність дослідження тематики соціального інтелекту та соціальної взаємодії здобувачів освіти зумовлена унікальною комбінацією соціальних викликів у яких відбувається становлення особистості та навчання студента в Україні. Період пандемії COVID-19 спричинив тривалу ізоляцію та переведення навчального процесу в онлайн-формат, що істотно обмежило можливості для безпосередньої міжособистісної взаємодії. Унаслідок цього студенти були позбавлені значної частини спонтанних соціальних контактів, які формують і розвивають навички емпатії, соціальної чутливості та ефективної комунікації. Ситуація ускладнилася початком повномасштабної війни, що призвела до нових хвиль дистанційного навчання, вимушених переміщень, зростання рівня стресу та соціальної адаптації. У цих умовах дослідження рівня та особливостей розвитку соціального інтелекту здобувачів освіти набуває не лише наукової, а й значної практичної цінності, адже його результати можуть стати основою для створення освітніх і психологічних програм, спрямованих на відновлення та вдосконалення соціальних компетентностей молоді.

Також додатково актуальною лінією дослідження у дисертації прослідковується вивчення особливостей соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами та нормотиповим розвитком. Нажаль, через тривалу війну в Україні щодня зростає кількість жертв цивільного населення, в тому числі дітей та молоді: з травмами фізичного та психічного здоров'я. Крім того, багато добровольців-військовослужбовців це молоді люди, які отримавши травми повертаються чи лише приходять на навчання до

Вх: 01/17-08-02 Кг 04.09.2025

українських ЗВО. Це дає підстави стверджувати, що дослідження О.В. Старинської відповідає переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень, затвердженого відповідною Постановою Кабінету Міністрів України, де спеціальну увагу приділено фундаментальним дослідженням з актуальних проблем суспільних та гуманітарних наук і конкретно проблемам розвитку особистості і суспільства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до комплексної теми кафедри прикладної психології та логопедії Бердянського державного педагогічного університету «Інновації в підготовці майбутніх фахівців до психолого-педагогічної діяльності в спеціальній та інклюзивній освіті» (Державний реєстраційний номер: 0122U200328) та в рамках проєкту Національного фонду досліджень України 2022.01/0010 «Дизайн інклюзивного освітнього середовища закладу вищої освіти», який реалізовувався Бердянським державним педагогічним університетом за конкурсом «Наука для відбудови України у воєнний та повоєнний періоди».

У першому розділі дисертації авторка здійснює теоретичний аналіз підходів до вивчення феномену «інтелект» з точки зору вимірювального, факторно-аналітичного, феноменологічного, генетичного, соціо-культурного, освітнього підходу; сутності і структури поняття «соціальний інтелект» у межах наукових підходів – дефінітивного, імпліцитного теоретичного, психометричного і соціально-експериментального. А також теоретично обґрунтовує відмінності у сутності понять «емоційний інтелект» і «соціальний інтелект», визначаючи об'єкт свого дослідження значно ширшим за обсягом поняттям. І визначає «Соціальний інтелект - складним інтегрованим комплексом знань і здатностей особистості щодо пізнання й вирішення нею життєвих завдань, які визначають успішність її взаємодій із іншими людьми й ефективність адаптації в різних ситуаціях взаємодій» (сторінка 96 дисертації).

Одним із найвагоміших авторських здобутків, особливо в аспекті теоретичної наукової новизни дисертації, є належно обґрунтована у другому

розділі роботи модель розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти щодо взаємодій в освітньому просторі (сторінка 150). Модель обґрунтовано використовуючи інтегративно-компетентнісний підхід і структурно містить соціальні взаємодії в освітньому середовищі, соціальні і психологічні чинники і психологічні механізми, котрі інтенсифікують досліджуваний процес щодо когнітивного, емоційного і поведінкового компонентів. Ядром моделі є поняття здатностей, а саме провідними авторка зазначає: здатність розуміти соціальні взаємодії між іншими людьми; здатності розуміти прояви вербальної та невербальної поведінкової експресії в інших людей; здатність прогнозувати поведінку інших людей.

У третьому розділі описуються загальна структура та конкретна організація, методи й методики емпіричного дослідження. Варто відзначити збалансованість сформованої здобувачкою вибірки (464 здобувачі вищої освіти), яка є репрезентативною з точки зору: віку, статі, розподілу на групи осіб із особливими освітніми потребами (224 здобувачі вищої освіти з інвалідністю) та з нормотиповим розвитком (240 досліджуваних). Це дало змогу розгорнути доволі розлогу палітру емпіричного дослідження в порівняльному аспекті соціального інтелекту та його складових у здобувачів освіти.

У четвертому розділі розглядаються результати емпіричного вивчення чинників та механізмів розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з виокремленням відмінностей у групах студентів із особливими освітніми потребами та з нормотиповим розвитком. Щодо психологічних механізмів соціального інтелекту, то статистично значимі відмінності між досліджуваними групами виявлено за показниками емоційної саморегуляції, самомотивації та емпатії. Загалом авторка стверджує, що вплив соціальних і психологічних чинників та психологічних механізмів на розвиток соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами та здобувачів вищої освіти з нормотиповим розвитком є неоднаковим.

У п'ятому розділі різнобічно описується психологічний супровід розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти. Запропоновано авторкою

програму тренінгу з розвитку соціального інтелекту, яка складається з восьми занять, тривалістю 90 хвилин кожне. Така програма була реалізована здобувачкою в онлайн форматі та апробована на групі з 12 здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами і нормотиповим розвитком. Отримані результати апробації та порівняння показників у контрольній та експериментальній групах продемонструвало ефективність розробленого психологічного супроводу з розвитку соціального інтелекту в здобувачів вищої освіти. Також варто відзначити наявність розроблених методичних рекомендацій психологам, викладачам і кураторам академічних груп із розвитку соціального інтелекту в здобувачів вищої освіти.

Отримані наукові результати мають практичне значення для дослідників—науковців, викладачів, студентів та спірантів з точки зору використання їх під час викладання освітніх компонент «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Загальна психологія», «Соціальна психологія», «Психологія особистості», «Експериментальна психологія», «Психодіагностика», а також для концептуального доповнення змісту освітніх програм цих компонент. Не меншу цінність мають отримані наукові результати і для психологів, що займаються різними аспектами розвитку і виховання особистості, для педагогів для розробки відповідних психолого-педагогічних рекомендацій та тренінгових і психокорекційних програм щодо розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами і нормотиповим розвитком.

Основні здобутки О. В. Старинської відображено у 47 публікаціях (з них 31 одноосібні), 23 відображають основні наукові результати дисертації (серед них – 1 монографія; 1 розділ монографії; 16 статей у наукових фахових виданнях України; 4 статті у закордонних наукометричних виданнях, що індексуються в Scopus і Web of Science; 1 стаття у зарубіжному періодичному фаховому виданні іншої держави, що входить до Європейського Союзу); 21 праця апробаційного характеру, 2 публікації додатково розкривають матеріали дисертації.

Незважаючи на досягнення дисертанта, текст роботи містить окремі дискусійні моменти та стимулює до висловлення побажань як перспектив щодо

подальших досліджень та їх теоретичних обґрунтувань, на яких вважаємо за необхідне наголосити:

1. Щодо визначення соціального інтелекту. Враховуючи той факт, що О. В. Старинська визначає «соціальний інтелект особистості – це складний інтегрований комплекс її здатностей:...» (сторінка 83), можливо варто було б більше зробити акцент на теоретично-методологічному вивченні поняття «здатностей особистості». Тим більше, що на цю тему є багато наукових доробків українських вчених. Зокрема, праця Савчина М. В. Здатності особистості : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2016. 288 с. Адже саме здатності особистості є основою і провідними критеріями соціального інтелекту, що відображено у сконструйованій О. В. Старинською моделі розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти: здатність розуміти соціальні взаємодії між іншими людьми; здатності розуміти прояви вербальної та невербальної поведінкової експресії в інших людей; здатність прогнозувати поведінку інших людей.

2. У третьому розділі підпункт 3. 3. Має назву «Соціальний інтелект як предиктор соціально-психологічної адаптації здобувачів вищої освіти». І відразу у першому реченні дисертантка зазначає «У цьому підрозділі висвітлено результати емпіричного дослідження впливу соціального інтелекту на соціально-психологічну адаптацію здобувачів вищої освіти...» (сторінка 193 дисертації). Проте, статистичних методів, які б вимірювали вплив чи визначали статистично значимі предиктори не використано (наприклад, регресійний аналіз). То чи варто говорити про предикцію? У підпункті 3.3. представлено результати взаємозв'язку, відмінностей щодо рівнів загального показника і компонентів соціального інтелекту між групами здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами і здобувачів вищої освіти з нормотиповим розвитком.

3. Як ви інтерпретуєте встановлений факт, що академічна успішність виступає соціальним чинником розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти, як і з особливими освітніми потребами, так і здобувачів вищої освіти з нормотиповим розвитком?

4. На наш погляд, цікавим доповненням до дослідження в майбутньому, було б вивчення таких властивостей соціального інтелекту здобувачів як лідерство, комунікативні навички, когнітивні стилі та навички вирішення конфліктів.

Викладені тут міркування критичного та рекомендаційного характеру жодним чином не применшують вагомості наукового внеску О. В. Старинської в українську психологію. Дисертація є завершеною, самостійно виконаною науковою роботою, що має вагоме теоретичне і прикладне значення, заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам пп. 7-9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197) та іншим інструктивним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо дисертаційних досліджень, а її авторка – Старинська Олена Віталіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри загальної та клінічної психології
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Н. С. КОСТРУБА